

References

1. Borisov V. A. Demografija: Uchebnik / V. A. Borisov. – M., 1999. – 272 s.
2. Malic'ka Ju. G. Estons'ki shvedy na pivdni Rosijs'koj imperii': migracija, adaptacija ta akul'turacija pereselenciv–kolonistiv (1781–1871 rr.): dys. kand. ist. nauk: 07.00.02 / Ju. G. Malic'ka. – Dnipropetrovs'k, 2010. – 252 s.
3. Medkov D. M. Demografija: Uchebnoe posobie / D. M. Medkov. – Rostov-na-Donu, 2002. – 448 s.
4. Metricheskie knigi prihoda Grunau, Rossijskij gosudarstvennyj istoricheskij arhiv (Dali – RGIA). – F.828. – Op.14. – Dela: 2; 5a; 9; 10; 13; 15; 17; 18; 21; 31; 34; 37; 43; 47; 50; 54; 59; 62; 71; 78; 79; 84; 92; 96; 99; 107; 116; 120; 131; 135; 154; 155; 169; 170; 174; 176; 182; 194; 199; 201; 202; 210; 213; 216; 219.
5. Metricheskie knigi prihoda Jozefstal'. – RGIA. – F.828. – Op.14. – Dela: 2; 5a; 9; 10; 13; 16; 18; 21; 31; 34; 37; 43; 47; 50; 54; 59; 62; 71; 78; 79; 84; 92; 96.
6. Metricheskaja kniga prihoda Jozefstal'. – RGIA. – F.828. – Op.14. – D.129. – L.143–163.
7. Metricheskie knigi Staroshvedskogo prihoda. – RGIA. – F.828. – Op.14. – Dela: 118; 124; 129; 134; 143; 148; 152; 158; 162; 182; 194; 200; 201; 210; 216; 223; 232; 241; 247; 255; 263; 272; 174; 176.
8. Metrychna knyga zapysu aktiv pro narodzhennja, rejestraciju shljubu, smert'. Staroshvedsk'ka parafija. – Derzhzhiv Hersons'koi' obl. – F.323. – Op.1. – Spr.1. – 289 ark.
9. Metrychna knyga zapysu aktiv pro narodzhennja, rejestraciju shljubu, smert'. Staroshvedsk'ka parafija. – Derzhzhiv Hersons'koi' obl. – F.323. – Op.1. – Spr.2. – 305 ark.
10. Metricheskaja kniga prihoda Grunau. – RGIA. – F.828. – Op.14. – D.10. – L.288–361.
11. Tam samo. – D.13. – L.301–383.
12. Tam samo. – D.2. – L.251–312.
13. Tam samo. – D.5a. – L.324–378.
14. Metricheskaja kniga prihoda Jozefstal'. – RGIA. – F.828. – Op.14. – D.129. – L.143–163.
15. Metrychna knyga parafii' Mykolai'vka (Frejdenal'). – Derzhzhiv Odes'koi' obl. – F.894. – Op.1. – Spr.34. – Ark.11–59.
16. Tam samo. – Spr.38. – Ark.3–67.
17. Meshkov D. Ju. Demograficheskoe razvitie i sem'ja v nemeckih kolonijah Prichernomor'ja (1800–1870 gg.) / D. Ju. Meshkov // Dva s polovinoj veka s Rossiej (k 250–letiju nachala massova polovno pereselenija nemcev v Rossiju): Materialy 4-j mezhdunarodnoj nauchno-prakticheskoi konferencii. Moskva, 24–27 avgusta 2012 g. – M.: MSNK–press, 2013. – S.247–258.
18. Revizskaja skazka 1850 goda, oktjabrja 7-go dnja. Kolonija Grunau. – Derzhavnij arhiv Zaporiz'koi' oblasti. – F.12. – Op.2. – Spr.230. – 239 ark.
19. Stecenko S. G. Statystyka naselennja: Pidručnyk / S. G. Stecenko, V. G. Shvec'. – K.: Vyshha shkola, 1993. – 463 s.
20. Freudental. Libental district Odessa. 1858 census: a joint project of GRHS & AHSGR / edited by D.L. Wahl. – Bismarck, 2000. – 176 p.
21. Gammalsvenskydokument / A. Loit, N. Tiberg. – Uppsala, 1958. – 236 s.
22. Karlgren A. Gammalsvenskyby / A. Karlgren. – Stockholm, 1924. – 64 s.
23. Stach J. Grunau und die Mariupoler Kolonien / J. Stach. – Leipzig, 1942. – 80 p.
24. Stumpp K. Die Auswanderung aus Deutschland nach Rußland in den Jahren 1763 bis 1862. – Leipzig, 1993. – 1018 p.

Czyruk S. V., postgraduate student Ukrainian History Department, Dnipropetrovsk National University named by Oles Honchar (Ukraine, Dnipro), sczyruk@gmail.com

Marriages at the Lutheran colonies in Southern Ukraine XIX – beg. XX cen.

Variety Southern Ukrainian Lutheran colonist's marriage rates for XIX – beg. XX cen. are calculated on the base of parish registers and revision lists. Focusing that such rates for this social–confessional group were not calculated before. Marriage rates, average age at marriage, age-specific nuptiality rate were identified at the article. Marriage structure, age lag between marriage partners changing, choice of marriage partners depending on their residence are analyzed. Author makes the conclusion, that Lutherans colonist's mating behavior was changed on the beginning of XX cen. compared XIX cen. – average age at marriage was increased and the age lag between marriage partners was reduced.

Keywords: marriage rate, age-specific nuptiality rate, average age at marriage, Lutheran colonists, Southern Ukraine.

Чирук С. В., аспирант кафедри історії України, Дніпропетровський національний університет ім. Олеса Гончара (Україна, Дніпр), sczyruk@gmail.com

Брачність в лютеранських колоніях Южної України XIX – нач. XX вв.

На основе метрических книг и ревизских списков определяется ряд показателей брачности лютеранских колонистов Южной Украины для XIX – нач. XX вв. Акцентируется внимание на том, что показатели данной социо–конфессиональной группы раньше не вычислялись. В статье определены общие коэффициенты брачности, возраст заключения браков, возрастные коэффициенты брачности. Проанализирована брачная структура населения, изменение возрастного лага между брачными партнерами, выбор брачных партнеров в зависимости от их места жительства. Автор приходит к выводу, что в начале XX в. по сравнению с XIX в. в среде лютеранских колонистов изменилась модель брачного поведения – повысился возраст заключения браков и уменьшился возрастной лаг между брачными партнерами.

Ключевые слова: общие коэффициенты брачности, возрастные коэффициенты брачности, средний возраст заключения браков, лютеранские колонисты, Южная Украина.

* * *

УДК 94(477)«1917/1918»

Барановська Н. М.,
кандидат історичних наук, доцент кафедри історії
України та етнокомунікації, Національний університет
«Львівська політехніка» (Україна, Львів),
Nadija7777@i.ua

ПРОБЛЕМИ ТА ПІДХОДИ ДО ПИТАНЬ УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ В ІСТОРИКО–ПОЛІТИЧНІЙ ТА КУЛЬТУРНІЙ СПАДЩИНІ ПЕРІОДУ НАЦІОНАЛЬНОЇ РЕВОЛЮЦІЇ 1917 – ПОЧАТКУ 1918 РОКІВ

Аналізуються концептуальні та ідеологічні підходи до питань українського державотворення та самоутвердження, трансформаційні процеси й шляхи практичного втілення легітимного проекту державності української нації періоду Національної революції 1917 – початку 1918 років, які змінили політичний і культурний розвиток України в рамках національної парадигми. Розглянуто еволюцію державницьких поглядів провідників того часу від автономії в складі Росії до самостійності України та її незалежності від Російської республіки.

Ключові слова: Україна, Національна революція, державотворення, широка автономія, федерація, державна незалежність, спадщина.

Утвердження державності України на сучасному етапі, визначення пріоритетних напрямків збереження її цілісності та неподільності, міжнародний і культурний фактор державного розвитку та процеси децентралізації привертають увагу дослідників до питань державотворення періоду Національної революції 1917 – початку 1918 років, який має значні аналогії з сучасністю та відіграє важливу роль в осмисленні української історико–політичної та культурної спадщини. Актуальними є теоретичні моделі української державності того часу, шляхи та пошуки її практичного втілення й трансформації, що започаткували зміну політичного курсу України в рамках національної парадигми. Як і сто років тому молода Українська держава, що обрала демократичний та європейський шлях розвитку, стала об'єктом великоімперських зазіхань Москви, її збройної агресії й змушена ціною великих втрат відстоювати соборність і незалежність. Це вимагає більш детального аналізу проблем і підходів до державотворчих процесів 1917 – поч. 1918 рр., які дають ключ до розв'язання багатьох сучасних проблем та можливість уникнення трагічних помилок минулого.

Основною джерельною базою даного дослідження є архівні документи та матеріали з діяльності Української Центральної Ради, періодична преса періоду Національної революції 1917 – поч. 1918 рр., аналітично–мемуарні праці провідних діячів та ідеологів того часу й широке коло публікацій вітчизняних учених.

Останнім часом з'явилося багато праць, у яких зроблено спробу синтезувати концептуальні підходи у висвітленні досліджуваної проблеми загалом, так і окремих її аспектів. Це, зокрема, роботи В. Верстюка [1; 9], Я. Грицака [15], Г. Корольова [2], О. Кудлай [10], Я. Дзісяка [3], Г. Басара–Тимішак [5] та інших. Сучасні дослідники намагаються розглядати явище революції у контексті історичних перспектив, які розуміються як визначальна чи вірогідна історична доля, сформована на основі досвіду різних епох і періодів. Більшість науковців визнають повне домінування федералістської ідеї під час української революції, намагання лідерів революції впровадити в життя утопічні соціалістичні ідеї, що, на думку Р. Іванченко, призвело до втрати можливостей для поширення національно–державницьких переконань серед широких верств українського суспільства, без чого неможливо будувати власну державу [4].

Мета роботи – дослідити та концептуально осмислити основні ідеї, засоби та проблеми національно–державницького руху у контексті історико–політичної та культурної спадщини Національної революції 1917 – поч. 1918 рр.

Завдання статті – провести аналітичне узагальнення державотворчих здобутків і проблем у ході Національної революції 1917 – поч. 1918 рр., з'ясувати її феномен як важливого періоду на шляху теоретичної розробки та практичного втілення історико–політичної та культурної перспективи України початку ХХ ст., розкрити теоретичне підґрунтя формування національно–державницької ідеї, суть, генезис і процеси реалізації ідеї автономії та федерації як концепції державного розвитку України у контексті легітимного проекту державності української нації та перехід до усвідомлення історичної місії самостійності України та її незалежності від Росії з метою захисту національно–державних і культурних інтересів.

Методологічною основою статті є принципи науковості, історизму та об'єктивності. Використано історико–порівняльний, історико–ситуативний, описовий методи та причинно–наслідковий синтез. Результати дослідження можуть бути використані у подальших наукових розробках з історії Української революції 1917–1918 рр. та у процесі викладання курсів і спецкурсів з історії України та її державності.

Різноманітні події періоду Національної революції 1917–1918 рр. слід розглядати як суперечливий і динамічний процес, що відбувався як у хаотичній, так системній формі та істотно змінив тогочасні історичні реалії. Політичні трансформації проходили в інтересах українства і поєднували завдання національного визволення з глибокими соціальними перетвореннями, що вели до якісних змін порівняно з попередніми історичними періодами.

Падіння Російської імперії в лютому 1917 р., стало етапною подією в житті українського народу, пробудивши національну свідомість українців та залучивши до політичного життя широкі народні верстви. Відбулися радикальні зміни політичних настроїв українського суспільства, яке нарешті усвідомило необхідність корінної зміни суспільно–політичної та культурної ситуації та потребу відновлення національно–державного статусу України. Вперше за багато років втрати Україною своєї державності, бурхливо наростав рух за її відродження, який з обмежених культурницьких вимог вилився у

могутню революцію, що стала «переломним моментом у становленні національної ідентичності» [5, с. 62].

Водночас оголилася низка проблем, які впливали на концепцію, способи втілення та трансформацію ідеї державності в ідеологічній думці того часу. Це відсутність досвіду державотворення, розділення етнічних територій між Великою Україною і Галичиною, неготовність українського суспільства до глибоких змін. Так, історик І. Нагаєвський, вважаючи, що «революція 1917 року застала Придніпрянську Україну скаліченою духовно, національно, культурно і соціально» [6, с. 406].

Весною 1917 р. на Наддніпрянщині відбувається легалізація існуючих та творення нових українських політичних партій, які розгорнули масову організаційну діяльність та висунули на порядок денний питання державності та соборності України. Взявши за основу державницької концепції принципи автономії та федералізму, українські партійні діячі й більшість громадських і професійних організацій та об'єднань активно пропагували своє бачення майбутньої форми державного устрою. Це сприяло політизації та ідейному оформленню національно–визвольного руху й демонструвало динаміку політичного розвитку української спільноти. Розуміння суті і завдань руху міцніло в процесі розгортання революційних подій та здебільшого під тиском умов, що створювалися ними.

На початковому етапі революції український національний рух зосереджувався здебільшого у Києві, що свідчило про його киевоцентричність. Київ став координатором і організаційним рухом, завдяки створенню та діяльності Української Центральної Ради. Як писав її голова М. Грушевський: «... українці всіх партій і напрямків постановили об'єднатися у спільній одностайній політичній організації на весь час, поки не буде спільна мета: широка національно–територіальна автономія в федеративній демократичній Російській республіці...» [7, с. 6].

Центральна Рада була суто українською організацією без досвіду бюрократичної й адміністративної роботи її керівників. Цим краєвим органом розроблялася ідеологічна доктрина українського державотворення, закладалися політичні основи української державності, формувалися перші державні інституції, створювалися й реалізовувалися численні законодавчі акти, умови для розгортання міжнародної співпраці в інтересах України, були здійснені перші кроки до її міжнародного визнання. Рада була демократично сформованим органом влади України, хоча й комплектувалася не шляхом загальних виборів, а на основі делегування до її складу представників різних демократичних та громадянських організацій.

У березні–квітні 1917 р. державницькі зусилля в Україні дістали найбільшого розмаху, національно–визвольні ідеї набули масового характеру, перетворюючись на могутній чинник політичної консолідації української нації. У квітні 1917 р. відбулася конференція однієї з найбільш впливових політичних структур, що входили до складу Центральної Ради – Української соціал–демократичної робітничої партії (УСДРП), що висловилася за федеративну перебудову Росії як союзу національно–територіальних одиниць, здійснення автономії України та закликала до вияву народної ініціативи. До вимог автономно–федералістичного ладу приєдналися Українська радикально–демократична партія (УРДП) та партія

українських есерів (УПСР). Коментуючи рішення з'їзду УПСР, відомий діяч Української революції П. Христюк писав, що українські есери «виразно виходили у своєму рішенні національної проблеми з визнання принципу національної суверенності українського народу» [8, с. 26].

Перший етап діяльності Центральної Ради – автономістський (березень–жовтень 1917 р.) [9, с. 11]. Він характеризується спробами реалізувати ідею національно–територіальної автономії, юридичним констатуванням означеного статусу щодо українських земель, «політичною війною» між Центральною Радою і Тимчасовим урядом [10, с. 14].

Український політичний та культурний процес рухала національна інтелігенція, яка переважала у складі Центральної Ради і з якої формувалася українська політична еліта. Для проблеми елітотворення в Україні у 1917 р. характерне домінування гуманітарної інтелігенції та російської ідентичності. В умовах, коли «малоросійство» було однією з головних характеристик ідентичності у 1917 р., федералізм став панівною доктриною, зважаючи на те, що провідники й діячі революції постійно пов'язували себе із зовнішніми чинниками. Тому саме сила федералізму перебувала в основі політичної дуальності українського політичного соціуму та існуванні роздвоєної лояльності більшості лідерів революції. Вітчизняна політична еліта бачила Україну 1917–1918 рр. у статусі національної автономії в етнографічних межах [11, с. 278]. Провідники Української революції помилково вважали російську демократію в особі Тимчасового уряду своїми союзниками, а тому перебільшували значення процесів демократизації Росії, можливості створення єдиного демократичного фронту та інтернаціональної єдності соціалістичного руху.

Автономістсько–федералістичні ідеї провідних діячів Центральної Ради та більшості представлених у ній партій у питанні реформування постімперського державно–політичного простору Росії мали своє концептуальне підґрунтя у вигляді теоретичних напрацювань багатьох поколінь визначних українських мислителів, які не відокремлювали свої погляди від загальноросійської демократії через тривалий і жорстокий державний контроль над українською інтелігенцією Наддніпрянщини другої половини XIX – початку XX ст., коли самостійництво українців сприймалося російською владою і суспільною думкою Росії, «як державний злочин» [12, с. 34]. Успадкувавши від своїх попередників, ідеологів ліберально–народницького напрямку української політичної думки (В. Антоновича, М. Костомарова, М. Драгоманова) переконаність у безелітності української нації, необхідності ставити на перший план задоволення соціально–економічних та національно–культурних інтересів, а питання створення власної національної держави вважати другорядними, політичні лідери визвольних змагань 1917–1918 рр. висували концепцію федеративного устрою Росії, а в її складі – автономного статусу України.

Незважаючи на те, що один із лідерів Української партії соціалістів–самостійників М. Міхновський переконливо доводив, що тільки державна самостійність є головною умовою існування нації, а державна незалежність – національним ідеалом у сфері міжнаціональних відносин, прихильники ідеї державно–політичної незалежності України знаходилися у меншості, а їхня аргументація не

сприймалося керівництвом Центральної Ради. Більше того, воно вважало, що інтересам українського народу якнайповніше відповідає протистояння самостійницькій ідеології. А, отже, українські самостійники були більшим ворогом провідників Центральної Ради, аніж російські шовіністи.

Головний ідеолог федеративної перебудови колишньої російської імперії М. Грушевський вважав, що українське громадянство не зрозуміє нового устрою держави без «федерації і ніколи від цього гасла не відступить...» [13]. Своє слова він пояснював це тим, що федеративні форми є «найбільш досконалим способом поєднання державного союзу з інтересами вільного розвитку національного життя. Федерація, на його думку, є більш високим рівнем політичної самостійності краю, що, за сучасними трактуваннями, більше відповідає поняттю «конфедерація».

Не зважаючи на несприйняття державницької концепції самостійників, федералізм М. Грушевського не перекреслював самостійницького бачення України. Національно–державний ідеал України у концепції голови Центральної Ради – це «широка автономія» зі значними прерогативами організації внутрішнього життя краю. Концептуально сформулювавши доктрину національно–територіальної автономії України, він наголошував, що широка автономія об'єктивно дає початок перетворенню України у «повну державу» та наближається до державної самостійності. Така автономія, вважав М. Грушевський, забезпечить національно–політичні, економічні та культурні права українського народу. Тільки в такій автономії українські культурні діячі «з прищипки до «загальнодержавної» культури вийдуть на центральне місце в житті своєї країни і зможуть інтегруватися в європейський контекст [14, с. 127]. Тобто мова йде про якнайширші права країни самій вирішувати свої справи, хоч і не маючи державної незалежності і входячи до складу іншої держави. Автономія має «право своє власне конституційне, чи то з надання, але такого, якого вже не можна взяти назад односторонньою волею центральної влади» [14, с. 121–123].

М. Грушевський розумів, що автономія, нехай і широка, не гарантує Україні і українцям вільного розвитку, як соціального так і національного. Саме тому він вимагав, щоб автономія ця поєднувалася з федералізацією Росії. Як вважає історик Я. Грицак: «Проблема федералізації була чимось більшим, аніж просто питанням перебудови колишньої російської держави. Вона була водночас питанням російської та української національної ідентичностей». Українці таким чином могли заявити про себе як окрема нація, а не частина російської» [15].

Російська федеративна республіка, у складі якої Україна гіпотетично отримала б широку політичну автономію, має бути децентралізованою, демократичною із забезпеченням загального і рівного виборчого права як органів місцевого порядкування, автономного представництва, так і законодавчих органів республіки. Центральна влада не повинна втручатися у місцеве життя, автономні краї не повинні бути провінціями, а повноправними членами федерації. Якщо ж Росія залишиться «державою централізованою», то становище України «не буде певне, а відносини її до Росії не будуть добрі», – писав М. Грушевський [14, с. 129–132]. Тоді постане питання незалежності України від Росії.

Однак Росія так і не перетворилася на демократичну державу. Тимчасовий уряд відмовився надати Україні автономію. Це означало, що ніяка зміна урядів у Росії не змінила традиційної шовіністичної політики щодо України. На всі домагання делегації Центральної Ради представники Тимчасового уряду відповідали «се трудно», «се неможливо», «правительство на це не піде», адже, на його думку, Центральна Рада не означила точно, який зміст вона вкладає в розуміння автономії України [7, с. 16].

Ідеї автономізму та федералізму сприймалися не лише в середовищі провідників національного руху, вони певною мірою підтримувалися й різними верствами українського суспільства, у середовищі якого поширювалися соборницькі настрої. Волосні і повітові зібрання, збори просвітніх і політичних організацій, військові з'їзди, губернiальні збори, що відбувалися у квітні–травні 1917 р., ухвалили постанови домагатися автономії України, не відділяючись від Російської держави, та, вимагаючи федеративного зв'язку з нею. Особливим успіхом гасла автономії і федерації користувалися серед селянства, яке організувалось у Всеукраїнську селянську спілку під керівництвом українських есерів. На Київщині, Катеринославщині, Поділлі, Полтавщині, Херсонщині, Харківщині та Чернігівщині відбулися селянські з'їзди, які насамперед намагалися вирішити земельне питання, але у їхніх рішеннях, майже в усіх без винятку, містилися вимоги запровадження автономії України.

Питання федеративного устрою Росії та забезпечення національно–територіальної автономії України було в центрі обговорення Всеукраїнського Національного конгресу 6–8 (19–21) квітня 1917 р. У шести виголошених доповідях були розкриті різноманітні аспекти побудови федерації й автономії і ухвалено рішення, що основним завданням національно–визвольного руху є боротьба за встановлення широкої національно–територіальної автономії для України. Для забезпечення автономного устрою Конгрес ухвалив увійти в порозуміння з іншими народами Росії і спільно з ними добиватися федеративного ладу для Російської республіки.

З другої половини квітня 1917 р. набрав широкого розмаху та організованих форм український рух у російській армії. 15 квітня 1917 р. у Мінську була утворена Українська рада Західного фронту, яка оголосила, що поділяє програму Української Центральної Ради, вимагає автономії України та федералізації Росії. Згодом подібні ради були сформовані на усіх фронтах та Чорноморському флоті. У статуті Товариства ім. гетьмана П. Полуботка, створеного під керівництвом групи самостійників М. Міхновського, записано, що воно «має на меті згуртування й стоваришування в одній сім'ї усіх вояків, лікарів і військових урядовців української народності під прапором Федеральної Росії – Автономної України» [16]. Це означає, що до кінця 1917 р. ніхто з головних політичних діячів серйозно не думав про повне відокремлення України від Росії. Вони до останнього моменту хотіли перетворити Росію як імперію на федерацію, де Україна мала б повну внутрішню суверенність та окремі від російських Установчі збори для визначення всіх внутрішніх українських політичних питань.

Проголошенням Першого Універсалу (10 (23) червня 1917 р.) автономії України без легітимізації з боку загальноросійського уряду, завершився перший етап

державотворення в Україні, який ґрунтувався на моральному авторитеті Центральної Ради, і розпочалося створення правової бази української автономії. Це проявилось у сформуванні 15 (28) червня 1917 р. Генерального Секретаріату як першого уряду автономної України із визначеними повноваженнями генеральних секретарів.

Другий Універсал (3 (16) липня 1917 р.) став компромісним документом, розробленим на основі переговорів Центральної Ради з Тимчасовим урядом. Взамін за визнання Центральної Ради та Генерального Секретаріату вищими органами влади України та її права на автономію, питання реального встановлення автономії України відкладалося до Всеросійських Установчих зборів. Це викликало частково негативний резонанс серед українського населення і вояків–українців і стало причиною виступу полку П. Полуботка 4–6 (17–19) липня 1917 р. у Києві, як першого масового протесту проти поступливості загальноросійській владі у питанні реалізації автономного устрою України.

Восени 1917 р., проводячи в життя ідею поступової розбудови Української автономії у контексті загального процесу федералізації Росії, лідери Центральної Ради безпідставно вважали, що Україна здатна й повинна очолити рух за створення федерації народів Росії. Так, 8–15 (21–28) вересня 1917 р. у Києві з ініціативи Центральної Ради проходив з'їзд поневолених народів Росії, у роботі якого взяли участь 93 делегати від різних національних меншостей імперії [17]. Пленум з'їзду обстоював позиції федеративної перебудови Росії. У своїй доповіді М. Грушевський сказав: «Росія... щоб врятуватися від загибелі повинна конче стати федеративною. Ми розглядаємо федерацію не як шлях до самостійності, але як шлях до нових перспектив, які вже давно відкрилися провідним розумом людства, як шлях до федерації Європи і в майбутньому – до федерації всього світу» [18, с. 362]. «Україна не йде через федералізм до самостійності, бо державна незалежність лежить не перед нами, а за нами» [19].

Основним результатом роботи з'їзду народів стало ухвалення резолюції про необхідність перебудови Росії у федеративну демократичну республіку та прийняття постанови «Про федеративний устрій Російської держави», в якій зазначалося, що «республіканський лад може міцно стояти тільки у федеративній державі», яка заснована на національній підставі [20]. Для вироблення та реалізації завдань автономістсько–федералістського переоблаштування Росії, підготовки відповідної конституції делегати з'їзду ухвалили створити раду народів на чолі з М. Грушевським із місцем перебування у Києві за участю чотирьох депутатів від кожного народу, який мав представництво на форумі. Поряд із Всеросійськими установчими зборами з'їзд вирішив, що мають бути скликані крайові Установчі збори для встановлення форм відносин з центральними органами, а також формування внутрішнього устрою автономної одиниці. Однак реальних політичних наслідків з'їзд не мав. Усі його заяви та рішення залишилися декларативними, не набувши правової сили ні для Тимчасового уряду, ні для майбутніх установчих зборів.

3–7 (16–20) жовтня 1917 р. в Чигирині проходив з'їзд Вільного Козацтва України, який прийняв постанову щодо необхідності створення Самостійної й Незалежної

України та змагання за об'єднання усіх українських земель в одній Українській Державі, з наданням місцевої автономії тим, на яких за місцевими традиціями не зможуть розповсюджуватися загальнодержавні закони, та перехід усієї влади на Україні до Українського Уряду [21].

25 жовтня (7 листопада) 1917 р. відбувся більшовицький переворот, тому в компетенції Центральної Ради, як демократично сформованого органу влади України, опинилися заходи стосовно організації державного життя в Україні. Одержавши повідомлення про повалення Тимчасового уряду, керівництво Центральної Ради прийняло резолюцію, в якій засуджувалось збройне повстання у Петрограді як спробу насильно нав'язати більшовицьку владу Російській Республіці. Визнаючи Раднарком лише обласним урядом для району Москви та Петрограду, Центральна Рада відкидала будь-які твердження про нього як про всеросійський чи центральний. Більше того, такі думки вона розглядала як спробу узурпації волі революційної демократії усієї держави та її окремих регіонів.

Вже після більшовицького перевороту, в Києві відбувався другий тур III Всеукраїнського військового з'їзду 20–31 жовтня (2–13 листопада) 1917 р., учасники якого, як і Вільне Козацтво, наполягали, щоб Центральна Рада, перебравши на себе всю повноту влади в Україні, проголосила самостійну Українську державу [22, арк. 93]. Однак представники українського уряду не підтримували такі вимоги. Зокрема, генеральний секретар праці М. Порш у своїй промові на з'їзді заявив, що «українська демократія стала на шлях федерації, і цим шляхом повинно йти військо. Відокремлення не є в інтересах трудящих мас» [23, с. 57]. А генеральний секретар закордонних справ О. Шульгин сказав, що Україна не домагається самостійності, а збирається будувати життя разом з Росією [24].

Відтак Третій Універсал Центральної Ради, проголошений 7 (20) листопада 1917 р., хоча і став однією із найважливіших подій у розвитку Національної революції 1917–1918 рр., мав автономістсько-федералістичний підтекст: «Не одділяючись від Республіки Російської і зберігаючи єдність її, ми твердо станемо на нашій землі, щоб силами нашими допомогти всій Росії, щоб уся Республіка Російська стала федерацією рівних і вільних народів» [25, с. 279].

Історичне значення цього документа полягає у відродженні та юридичному оформленні державного статусу України у формі Української Народної Республіки. До Установчих зборів України вся політична та законодавча влада на українських землях мала належати Центральній Раді та Генеральному Секретаріатові. Днем виборів до Українських Установчих зборів як представницької організації, що призначена встановити форму правління в країні і виробити конституцію, визначалося 27 грудня 1917 р. (9 січня 1918 р), а днем скликання – 9 (22) січня 1918 р. Даючи свою оцінку Третьому Універсалові, М. Грушевський заявляв, що проголошена республіка «була актом більш усвідомленим, більш всенароднім, всеукраїнським в розумінні об'єднаної демократії української з неукраїнською...» [26, с. 285].

Третій Універсал мав значення політичного законопроекту, так як був прийнятий членами Малої Ради шляхом поіменного голосування. З 50 членів Малої Ради у залі були присутні 46, з них проголосували: За Універсал –

42, проти – немає, утрималися – 4 члени Ради (2 російські есери, 1 – меншовик, 1 представник польського Централу) [27, арк. 82].

Третій Універсал визначив територію УНР, ліквідував право приватної власності на землю (з передачею великих земельоводінь без викупу у власність безземельних або малоземельних селян), проголосив скасування смертної кари, амністію політв'язням, реформу судівництва та національно-персональну автономію для національних меншин (росіян, поляків, євреїв) «для забезпечення їх права і свободи самоврядування в справах їх національного життя» [25, с. 282].

Провідники Центральної Ради й після проголошення УНР були переконані в необхідності перетворення централістської Росії в союз народів на федеративних засадах, що було ще однією причиною, яка не дозволила їм визнати більшовицьку Раду народних комісарів як новопосталу російську владу, союз із якою міг призвести до розколу українства.

Переоцінивши власну роль у тогочасному співвідношенні військово-політичних сил, Центральна Рада продовжувала ініціювати формування федерації вільних демократичних утворень на території Росії. Вона звернулася з офіційною нотою до народів Криму, Кавказу, Кубані, Сибіру, Молдавії, Башкирії, Донського Війська та Раднаркому як уряду Великої Росії з пропозицією щодо утворення однорідного соціалістичного уряду на федеративних засадах з представників національних областей та самоврядних одиниць [28, арк. 9]. Однак розвиток ситуації не сприяв реальному здійсненню амбітних федералістичних планів української політичної еліти. На таку пропозицію Центральна Рада не отримала жодної відповіді, за винятком Донського Військового уряду, що давав згоду на утворення такого органу. Тому ідея федерації народів Росії не була практично зреалізована, і не з вини української влади. Тому можна стверджувати, що в політичному сенсі Україна стала де-факто самостійною вже після проголошення Третього Універсалу, однак вона не була такою де-юре. Саме вимога Центральної Ради щодо створення загальноросійського соціалістичного уряду з представників національних областей та самоврядних одиниць спричинила згодом російсько-український збройний конфлікт.

Взаємовідносини між УНР і більшовицькою Росією виявляли протилежні тенденції їх політичного розвитку. Україна стала на шлях утвердження демократичного суспільства, Росія – на шлях диктатури, ігноруючи загальноприйняті демократичні норми.

Намагаючись поширити свою юрисдикцію на територію України, Раднарком розпочав проти УНР пропагандистсько-агітаційний наступ, що носив відверто антиукраїнський та антидержавний характер. А після проголошення 13 (27) грудня 1917 р. в Харкові маріонеткової Української Радянської Республіки та її уряду – Народного Секретаріату (складався з 12 осіб, 11 з яких – були більшовиками), Раднарком провів роззброєння українізованого бронедивізіону, дав дозвіл на вивіз українського хліба до Центральної Росії і перетворив місто Харків у форпост російських військ, що розгорнули активні дії для подальшої збройної боротьби. 25 грудня

1917 р. (7 січня 1918 р.) наказом головнокомандувача російськими військами українського фронту В. Антонова–Овсієнка про загальний наступ розпочалася військова агресія проти УНР.

Російсько–більшовицький воєнний наступ проти УНР наприкінці 1917 – на поч. 1918 рр. показав вороже ставлення Росії до України загалом та її державності зокрема. Війна покінчила з «російською орієнтацією» українських соціалістів і продемонструвала всім, що ніякого «загальнодемократичного фронту» всіх прогресивних сил Росії не існує, а отже в Україні немає ніякого обов'язку перед Росією.

Розстріл, зайняття і знищення більшовицькими військами Києва стали переломним моментом в історії України та Національної революції 1917–1918 рр., бо спричинили трансформацію державницьких поглядів лідерів Центральної Ради. Вони нарешті усвідомили, що для збереження УНР та утвердження національно–політичного та культурного існування українського народу необхідно відновити державну самостійність України та її незалежність від Росії.

25 січня 1918 р. під час бомбардування Києва з важкої артилерії більшовики знищили будинок М. Грушевського. У згарищі пожежі згорів його робочий кабінет, а в ньому всі матеріали, бібліотека і переписка, колекції старожитностей, зібрані упродовж його життя, незакінчена книжка «На порозі нової України», яку він писав як «свого роду політичний заповіт». Інтелектуальні та матеріальні втрати видатного вченого були підсилені родинною трагедією. Його матір напівживою винесли з пожежі і вона через кілька днів померла. Поховавши матір, М. Грушевський писав, «що Україна також поховала своє старе в сім огнищі» і «перед нею встають зовсім нові перспективи» [29, с. 136]. Наче виправдовуючись за свої автономістично–федералістичні надії, пов'язані з Росією, він констатував: «Перше, що я вважаю пережитим і віджитим, таким, що згоріло в моїм кабінеті, се наша орієнтація на Московщину, на Росію... Не даремно пролилась кров тисяч розстріляних українських інтелігентів і молодіжі, ... вона принесла, чи закріпила духовне визволення нашого народу від найтяжчого і найшкідливішого ярма, яке може бути: добровільно прийнятого духовного чи морального закріпощення. Я вважаю таке визволення від «песького обов'язку» супроти Московщини надзвичайно важким і цінним [29, с. 138–139].

Військова агресія Раднаркомом проти УНР вичерпала пошуки шляхів компромісу між більшовицьким урядом та Центральною Радою, зумовила появу України на міжнародній арені та сприяла налагодженню контактів із Центральними державами.

Необхідність укласти мирний договір з країнами австро–німецького блоку від імені окремої суверенної, незалежної держави, бажання припинити більшовицьку агресію та зберегти державність УНР знову поставили перед провідниками революції питання про державний статус України. Оскільки Росія розпочала війну проти УНР, стало очевидним, що перебування у федеративному зв'язку з агресором є неможливим. Це, без сумніву, спонукало лідерів Центральної Ради прийняти Четвертий Універсал 9 (22) січня 1918 р. Державну самостійність УНР, проголошену цим документом, М. Грушевський називав

вимушеною необхідністю, спричиненою перш за все зовнішніми обставинами. Він одразу ж почав «шукати» для України місце в майбутній світовій федерації. Український народ, на відміну від великоруського, – звертав він увагу, – «належить до західноєвропейського», є частиною «європейського кола, як завдяки історичним зв'язкам, так «самим складом народного характеру», а тому має «розірвати, нав'язану московським насильством північну орієнтацію» і з повною енергією відновити свої зв'язки з західним світом» [29, с. 147]. Допускалася й можливість федерації з народними республіками колишньої Російської держави, що відповідно до Четвертого Універсалу, мали вирішити Українські Установчі збори [30, с. 289].

Отже, теоретичні моделі та процеси державотворення в 1917 – на поч. 1918 рр. залежали від перебігу революційних подій і коригувалися ними залежно від обставин. Вони сприяли поширенню соборницьких настроїв у середовищі інтелігенції та широких народних верств і мали вплив на формування національної ідентичності. Проголошення самостійності та незалежності України від Росії в національно–політичних та культурних справах було історичною необхідністю та неминучістю, хоча лідери революції все ж допускали можливість нової федерації в інтересах збереження завойованої свободи і соціальних здобутків.

Список використаних джерел

1. Верстюк В. Ф. Політична боротьба за владу в Українській Народній Республіці в перші місяці її проголошення / В. Ф. Верстюк // Український історичний журнал. – 2008. – №1. – січень–лютий. – С.31–45.
2. Корольов Г. О. Ідея автономізму в уявленнях діячів та сучасників доби Центральної Ради // Проблема вивчення історії Української революції 1917–1921 років. – Київ, 2012. – Вип.7. – С.126–147.
3. Дзісяк Я. Історичний аналіз окремих спроб українського державотворення / Я. Дзісяк. – Тернопіль: «Терно–граф», 2010. – 188 с.
4. Іванченко Р. Центральна Рада: апофеоз і драма теорії і практики / Р. Іванченко // Я повертаю Україні те, що в неї вкрадено: статті. Нариси. Роздуми. – К.: Укр. письменник, 2005. – С.212–224.
5. Басара–Тимішак Г. Розвиток української національної ідентичності на Наддніпрянщині у 1917 – на початку 1919 років: Галицький чинник // Проблеми вивчення історії Української революції 1917–1921 років. Збірник наукових статей / Головний редактор Р. Я. Пиріг. – К.: Інститут історії України НАН України, 2010. – Вип.5. – 340 с.
6. Нагаєвський І. Історія Української держави двадцятого століття. – К.: Український письменник, 1993. – 413 с.
7. Грушевський М. Як все починалося, або «радісні дні всеросійського визволення». Українська Центральна Рада й її Універсал // Хто такі українці і чого вони хочуть. – К.: Т–во «Знання» України, 1991. – 240 с.
8. Замітки і матеріали до історії Української революції 1917–1918. – Т.1. – Відень, 1921. – 192 с.
9. Верстюк В. Українська Центральна Рада та її Універсали: Третій та Четвертий // Проблеми вивчення історії Української революції (1917–1921 рр.). – К., 2002. – Вип.1. – С.3–14.
10. Кудлай О. Б. Центральна Рада – Тимчасовий уряд: боротьба за автономію (березень – жовтень 1917 р.) [Текст]: автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.01 / Кудлай Олександра Борисівна: Нац. Акад. наук України, Ін–т історії України. – К., 1997. – 18 с.
11. Кармазіна М. С. Ідея державності в українській політичній думці (кінець XIX – початок XX ст. [Текст] / М. С. Кармазіна; Ін–т політ. і етнонац. дослідж. НАН України. – К.: [б.в.], 1998. – 351 с.
12. Гирич І. Б. Концептуальні проблеми історії України. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2011. – 224 с.
13. Нова Рада. – 1917. – 10 вересня.
14. Грушевський М. Якої ми хочемо автономії і федерації // Хто такі українці і чого вони хочуть – К.: Т–во «Знання» України, 1991. – 240 с.

15. Грицак Я. Українська революція 1914–1923: нові інтерпретації [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://old.lnu.edu.ua/Subdivisions/um/um2-3/ProblemyIstoriografiji/2-HRYTSAK%20Yaroslav.htm>
16. Нова Рада. – 1917. – 28 березня.
17. ЦДАВО України. – Ф.1115. – Оп.1. – Спр.7.
18. Реснт О. П. З'їзд поневоєних народів 1917 // Енциклопедія історії України: у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН України. – К.: Наук. думка, 2005. – Т.3. – 672 с.: іл.
19. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/3%27_z'їzd_ponevoєnykh_narodiv_Rosii.
20. Нова Рада. – 1917. – 17 вересня.
21. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://uk.wikipedia.org/wiki/Українське_Вільне_Козацтво.
22. ЦДАВО України. – Ф.1115. – Оп.1. – Спр.2.
23. Збаразький С. Крути. До 40-річчя Великого Чину. 29-го січня 1918 р. – 29 січня 1968 р. – Мюнхен–Нью-Йорк, б.д.: В–во «Шлях Молоді», 1958. – 104 с.
24. Нова Рада. – 1917. – 29 жовтня.
25. Третій Універсал Української Центральної Ради // Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі: Статті і матеріали / Зредагували Любомир Р. Винар і Наталя Пазуняк; [Слово до читача М. В. Плав'юка; Вступне слово Л. Р. Винара; Художн. оформл. М. С. Пішінки]. – Філадельфія; Київ; Вашингтон. Фондація ім. С. Петлюри: Веселка: Фондація родини Фешенко–Чопівських, 1993. – 494 с.: іл.
26. Цит. за: Винар Л. Третій Універсал УЦРади: Введення // Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі.
27. ЦДАВО України. – Ф.1115. – Оп.1. – Спр.12.
28. Там само. – Спр.4.
29. Грушевський М. Після IV Універсалу. На порозі Нової України. Гадки і мрії // Хто такі українці і чого вони хочуть.
30. Четвертий Універсал Української Центральної Ради // Державний Центр Української Центральної Ради // Державний Центр Української Народної Республіки в екзилі.
- References**
1. Verstjuk V. F. Politychna borot'ba za vladu v Ukrain's'kij Narodnij Respublicij v pershi misjaci i'i' progoloshennja / V. F. Verstjuk // Ukrain's'kij istorychnyj zhurnal. – 2008. – №1. – sichen'-ljutyj. – S.31–45.
2. Korol'ov G. O. Ideja avtonomizmu v ujavlennjah dijachiv ta suchasnykiv doby Central'noi' Rady // Problema vyvchennja istorii' Ukrain's'koi' revoljucii' 1917–1921 rokiv. – Kyi'v, 2012. – Vyp.7. – S.126–147.
3. Dzijak Ja. Istorychnyj analiz okremyh sprob ukrai'ns'kogo derzhavotvoorennja / Ja. Dzijak. – Ternopil': «Terno-graf», 2010. – 188 s.
4. Ivanchenko R. Central'na Rada: apofeoz i drama teorii' i praktyky / R. Ivanchenko // Ja povertaju Ukrain'ni te, shho v nei' vkradeno: statti. Narisy. Rozdumy. – K.: Ukr. pys'mennyk, 2005. – S.212–224.
5. Basara-Tymishhak G. Rozvytok ukrai'ns'koi' nacional'noi' identychnosti na Naddniprozhanshyni u 1917 – na pochatku 1919 rokiv: Galyc'kij chynnyk // Problemy vyvchennja istorii' Ukrain's'koi' revoljucii' 1917–1921 rokiv. Zbirnyk naukovyh statej / Golovnyj redaktor R. Ja. Pyrig. – K.: Instytut istorii' Ukrain'ny NAN Ukrain'ny, 2010. – Vyp.5. – 340 s.
6. Nagajevs'kij I. Istorija Ukrain's'koi' derzhavy dvadcatogo stolittja. – K.: Ukrain's'kij pys'mennyk, 1993. – 413 s.
7. Grushevs'kij M. Jak vse pochynalosja, abo «radisni dni vserosijs'kogo vyzvolennja». Ukrain's'ka Central'na Rada j i'i' Universal // Hto taki ukrai'nci i chogo vony hochut'. – K.: T–vo «Znannja» Ukrain'ny, 1991. – 240 s.
8. Zamitky i materialy do istorii' Ukrain's'koi' revoljucii' 1917–1918. – T.1. – Viden', 1921. – 192 s.
9. Verstjuk V. Ukrain's'ka Central'na Rada ta i'i' Universaly: Tretij ta Chetvertij // Problemy vyvchennja istorii' Ukrain's'koi' revoljucii' (1917–1921 rr.). – K., 2002. – Vyp.1. – S.3–14.
10. Kudlaj O. B. Central'na Rada – Tymchasovyj urjad: borot'ba za avtonomiju (berezen' – zhovten' 1917 r.) [Tekst]: avtofef. dys. kand. ist. nauk: 07.00.01 / Kudlaj Oleksandra Borysivna: Nac. Akad. nauk Ukrain'ny, In-t istorii' Ukrain'ny. – K., 1997. – 18 s.
11. Karmazina M. S. Ideja derzhavnosti v ukrai'ns'kij politychnij dumci (kinec' XIX – pochatok XX st. [Tekst] / M. S. Karmazina; In-t polit. i etnonac. doslidzh. NAN Ukrain'ny. – K.: [b.v.], 1998. – 351 s.
12. Gyrych I. B. Konceptual'ni problemy istorii' Ukrain'ny. – Ternopil': Navchal'na knyga. – Bogdan, 2011. – 224 s.
13. Nova Rada. – 1917. – 10 veresnja.
14. Grushevs'kij M. Jakoi' my hochemo avtonomii' i federacii' // Hto taki ukrai'nci i chogo vony hochut' – K.: T–vo «Znannja» Ukrain'ny, 1991. – 240 s.
15. Grycak Ja. Ukrain's'ka revoljucija 1914–1923: novi interpretacii' [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://old.lnu.edu.ua/Subdivisions/um/um2-3/ProblemyIstoriografiji/2-HRYTSAK%20Yaroslav.htm>
16. Nova Rada. – 1917. – 28 bereznja.
17. CDAVO Ukrain'ny. – F.1115. – Op.1. – Spr.7.
18. Rejent O. P. Z'i'zd ponevoєnyh narodiv 1917 // Encyklopedija istorii' Ukrain'ny: u 10 t. / redkol.: V. A. Smolij (golova) ta in.; Instytut istorii' Ukrain'ny NAN Ukrain'ny. – K.: Nauk. dumka, 2005. – T.3. – 672 s.: il.
19. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: https://uk.wikipedia.org/wiki/3%27_z'їzd_ponevoєnykh_narodiv_Rosii'.
20. Nova Rada. – 1917. – 17 veresnja.
21. [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: https://uk.wikipedia.org/wiki/Українське_Вільне_Козацтво.
22. CDAVO Ukrain'ny. – F.1115. – Op.1. – Spr.2.
23. Zbaraz'kij S. Kruty. Do 40-ričchja Velykogo Chynu. 29-go sichnja 1918 r. – 29 sichnja 1968 r. – Mjunhen–N'ju–Jork, b.d.: V–vo «Shljah Molodi», 1958. – 104 s.
24. Nova Rada. – 1917. – 29 zhovtnja.
25. Tretij Universal Ukrain's'koi' Central'noi' Rady // Derzhavnyj Centr Ukrain's'koi' Narodnoi' Respubliki v ekzylji: Statki i materialy / Zredaguvaly Ljubomyr R. Vynar i Natalija Pazunjak; [Slovo do chytacha M. V. Plav'juka; Vstupne slovo L. R. Vynara; Hudozhn. oforml. M. S. Pshinky]. – Filadel'fija; Kyi'v; Vashington. Fundacija im. S. Petljury: Veselka: Fundacija rodyni Feshhenko–Chopivs'kyh, 1993. – 494 s.: il.
26. Cyt. za: Vynar L. Tretij Universal UCRady: Vvedennja // Derzhavnyj Centr Ukrain's'koi' Narodnoi' Respubliki v ekzylji.
27. CDAVO Ukrain'ny. – F.1115. – Op.1. – Spr.12.
28. Tam samo. – Spr.4.
29. Grushevs'kij M. Pislja IV Universalu. Na porozi Novoi' Ukrain'ny. Gadky i mrii' // Hto taki ukrai'nci i chogo vony hochut'.
30. Chetvertij Universal Ukrain's'koi' Central'noi' Rady // Derzhavnyj Centr Ukrain's'koi' Narodnoi' Respubliki v ekzylji.
- Baranovska N. M., candidate of historical sciences, Associate Professor of History of Ukraine and communication between ethnic groups department National University «Lviv Polytechnic» (Ukraine, Lviv), Nadija7777@i.ua**
- Problems and approaches related to issues of the Ukrainian state building in historical, political and cultural heritage during National Revolution in 1917, beginning of 1918**
- The article analyzes conceptual and ideological approaches to the Ukrainian state building and self-affirmation, transformation processes and ways of practical implementation of Ukrainian nation's statehood legitimate project during National Revolution (1917, beginning of 1918), that changed the political and cultural development of Ukraine within the national paradigm. Public attitudes evolution of leaders of that time, from autonomy within Russia to Ukraine's independence and its independence from the Russian Republic are analyzed.*
- Keywords:** National Revolution, state building, broad autonomy, federation, state independence, heritage.
- Барановская Н. М., кандидат исторических наук, доцент кафедры истории Украины и этнокоммуникации, Национальный университет «Львовская политехника» (Украина, Львов), Nadija7777@i.ua**
- Проблемы и подходы к вопросам создания украинского государства в историко-политическом и культурном наследии периода Национальной революции 1917 – начала 1918 годов**
- Анализируются концептуальные и идеологические подходы к вопросам создания украинского государства и самоутверждения, трансформационные процессы и пути практического воплощения легитимного проекта государственности украинской нации периода Национальной революции 1917 – нач. 1918 годов, которые изменили политическое и культурное развитие Украины в рамках национальной парадигмы. Рассмотрена эволюция государственных взглядов проводников того времени от автономии в составе России к самостоятельности Украины и ее независимости от Российской республики.*
- Ключевые слова:** Украина, Национальная революция, создание государства, широкая автономия, федерация, государственная независимость, наследие.
- * * *